

УДК 82-312.6:82-93

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ БІОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Лілія Миколаївна Овдійчук

lilia_regi@ukr.net

Кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана

Кафедра української мови та методик викладання

Історико-філологічний факультет

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

Вул. акад. С. Дем'янчука, 4, 33000, м. Рівне, Україна

Анотація. Розкрито специфіку біографічного та автобіографічного жанрів, проаналізовано тексти сучасної біографічної прози для дітей: О. Гавроша: „Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі”, Л. Ворониної „Леся Воронина про Брюса Лі, Махатму Ганді, Жорж Санд, Фридерика Шопена, Івана Миколайчука”, діалогію М. Морозенко „Іван Сірко – великий характерник”, „Іван Сірко, славетний кошовий”. Виокремлено такі різновиди: художня біографія про видатних осіб; історико-біографічні твори: повісті та оповідання; автобіографічні твори письменників. За тематикою біографічні твори, адресовані дітям, поділяються на біографії про надзвичайних осіб (Іван Сила), видатних діячів епохи, які є представниками різних країн (французька письменниця Жорж Санд, польський композитор Ф. Шопен, духовний провідник індіців М. Ганді), відомих діячів української нації (кошовий отаман Іван Сірко, режисер і актор Іван Миколайчук, письменник В. Рутківський). Досліджено жанрово-стильові особливості означених творів.

Ключові слова: художня біографія, автобіографія, історико-біографічна проза, хронотоп, О. Гаврош, М. Морозенко, Л. Воронина, В. Рутківський.

Біографія як жанр має давні традиції в художній літературі. Життєпис видатних особистостей, започаткований ще в Давній Елладі, мав подальший розвиток в усі наступні епохи з врахуванням суспільно-історичних потреб. Інформативні, дидактичні акценти доповнювалися соціально значимими, художньо-естетичними, що створювало умови для нових жанрових утворень та модифікацій.

Сучасна біографістика має свої види: художня, наукова, академічна. Більшість текстів розрахована на дорослого читача. Проте в останні десятиліття з'явилося багато творів, адресованих дітям, зокрема підліткового віку. Ці тексти мають ознаки художньої біографії. У сучасній українській літературі для дітей біографічний жанр – романи, повісті, – репрезентований творами О. Гавроша, М. Морозенко, В. Рутківського та оповіданнями І. Андрусика, А. Багряної, Л. Ворониної, Н. Воскресенської, Л. Денисенко, Б. Жолдака, О. Ільченка, А. Кокотюхи, А. Крачковської, К. Лебедевої, Л. Дереша, І. Роздобудько, М. Павленко, С. Процюка та ін.

Однак наукових досліджень з проблеми обмаль. Теоретико-методичні та історичні аспекти новітньої художньої біографіки для дітей досліджує Н. Марченко. Спроби літературознавчих досліджень біографічного жанру поодинокі (Т. Качак, М. Семенченко). Системного характеру вони не мають, апелюють до одного автора.

Це й спонукало автора статті дослідити жанрово-стильові домінанти сучасної біографічної прози, адресованої підлітковій аудиторії.

У літературознавстві О. Галич, Ю. Ковалів, Л. Ковальчук, О. Соболевська) біографія (грец. *bios*: життя, і *grapho*: пишу) трактується як жанр життєпису, який „передбачає художнє чи наукове осмислення історії життя особистості, спрямоване на пошук і виявлення джерел суспільно значимої діяльності людини в її індивідуальному біографічному досвіді. Передумовою створення біографії є визнання значущості цієї особистості для історії, культури, політичного життя чи побуту в національному чи світовому масштабі” [9, с. 90]. Особливості цього жанру (за О. Соболевською) у тому, що події з життя героя є документальним матеріалом, фактом, а сюжет твориться із життя героя або ним формується через складові: динаміку, розвиток особистості й закономірності цього процесу. Важливими інтерпретація життєвих подій, їх логічний аналіз, моральна оцінка та емоційне освоєння. Співвідношення цих елементів дозволяє теоретикам виокремити жанрові різновиди: художня, наукова, академічна, популярна біографія [9, с. 90–91]. Дедалі частіше спостерігаються модифікації на кшталт науково-популярної, художньо-документальної біографії тощо.

Уживаний термін, що безпосередньо співвідноситься з жанром біографії, – біографіка. За Ю. Ковалевим, це „сукупність документів, які письменник чи дослідник використовує під час написання художньої (наукової) біографії, систематизування життєписів на

підставі використаних джерел, різних свідчень, щоденникових записів, епістолярної спадщини тощо” [4, т. 1, с. 137].

За тематикою біографічні твори поділяються на біографії про надзвичайних осіб, видатних діячів епохи, певних діячів нації, учених та письменників, художників, композиторів тощо.

Художня біографія як жанр має ознаки документалістики й епічних творів, а також особливості у виборі засобів, методів зображення та авторської позиції.

О. Галич ґрунтовно досліджує документально-біографічні твори, аналізує відмінність історичної та біографічної прози і визначає найбільш суттєві ознаки біографічних творів: конкретність одиничної долі (узагальнення життєвого досвіду в одній реальній людській постаті, через яку проходить уся різноманітність явищ історії); герой перебуває в центрі подій (ніхто і ніщо не може витіснити його за межі сюжету); ступінь і якість художнього вимислу та домислу обмежені, бо автор прив’язаний до біографії персонажа [3, с. 278–279].

Одним із різновидів є автобіографічні твори. Увібравши в себе основні риси біографічного жанру, власний художній життєпис художника слова має й відмінні риси. Це вищий рівень достовірності у викладі фактів, описів переживань, психологічного стану. Розповідь ведеться від першої особи. Важливо, що автор не так акцентує на зовнішній дії, як досліджує внутрішню духовну сферу.

Жанрові особливості біографічних творів відображені в сюжеті, системі образів, хронотопі, що відповідно впливає на стильові особливості текстів.

У сучасній прозі для дітей можна виокремити такі різновиди: а) художня біографія про видатних осіб, б) історико-біографічні твори; в) автобіографічні твори письменників.

Художньою біографією про видатних осіб може слугувати книга О. Гавроша „Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі” [2]. Автор написав біографічну повість для дітей молодшого та середнього шкільного віку про Івана Фірцака, українця, якого було визнано найсильнішою людиною ХХ століття. Гаврош дотримується хронології життя свого героя лише у викладі епізодів, пов’язаних із роками молодості, оскільки читач бачить Івана вже 20-річним юнаком, який приїхав у столицю шукати роботу. Автор відразу обумовлює особливість свого героя: він був надзвичайно сильний. Сюжет частково будується на причинно-наслідкових зв’язках: сім’я була велика, а статки маленькі, звідси

зміни в житті персонажа. Однак у тексті багато вигаданих і не вигаданих випадкових подій, які кардинально впливають на подальшу долю героя.

Риси характеру розкриваються протягом усього твору через поведінку і вчинки Івана Сили. Сюжет твору зосереджений на невеликому періоді життя, зокрема на тих етапах, які привели його до світової слави силача, артиста цирку. Автор зосереджує увагу не тільки на подіях, а й описує стосунки з різними людьми, які відіграли значну роль у житті Івана (і позитивну, і негативну). Історичному часу Гаврош не надає особливого значення. У творі багато домислів, вигадок, інтерпретацій (дрібні події, персонажі, їхні роздуми), це відмітна риса творів цього жанру. Місце подій безпосередньо пов'язане з містами, країнами, де перебував головний герой.

Отже, цей твір має характерні ознаки біографічного жанру: художньо осмислено історію (період) життя особистості, виявлено джерела суспільної значимості діяльності Івана Фірцака у світовому масштабі, розкрито передумови визнання його значущості для української історії, спорту, циркового мистецтва.

Ще один різновид художньої біографії – мала жанрова форма – оповідання. У 2007 році видавництво „Грані-Т” заснувало серію „Життя видатних дітей” (у межах однієї статті розглянути всі видання цієї серії неможливо, так само книги інших видавництв зі схожих серій). Тексти розраховані на читача віком від 8 до 12 років. Щороку виходить кілька книг відомих письменників, у яких вміщено п'ять біографічних оповідань про дитинство знаменитих людей: учених, політиків, духовних провідників, полководців, митців різних країн, часів і народів, з умовою, що один має бути представником української нації. Беручи за основу найбільш важливі факти з біографії, автори творять цікаву історію життя людини. Найбільше уваги надається періоду дитинства. Як правило, обирається кілька епізодів, які кардинально вплинули на вибір життєвого шляху. Серед авторів – відомі дитячі письменники І. Андрусак, Л. Воронина, Н. Воскресенська, Л. Денисенко, О. Дерманський, А. Кокотюха, М. Павленко, що є додатковою важливою мотивацією до читання дітям. До кожного тексту вміщено історичну довідку, що дає коротку інформацію читачеві про особу. Отже, жанр біографічного оповідання має певні спільні риси з біографічною повістю: епічна розповідь, кілька епізодів із життя (відповідно до обсягу), реальні та історичні дійові особи, описи: портрет, інтер'єр, пейзаж (в оповіданні їх значно менше з

огляду на обсяг). Наприклад, книга „Леся Воронина про Брюса Лі, Махатму Ганді, Жорж Санд, Фридерика Шопена, Івана Миколайчука” [1] є яскравою ілюстрацією цієї серії. У цій книзі вміщено оповідання про надзвичайного хлопчика, який досконало оволодів прийомами східного бойового мистецтва кунг-фу і став кінозіркою; про незвичайну дівчинку, яка кинула виклик чоловічому світові, стала незалежною жінкою-письменницею із чоловічим псевдонімом; про людину, яка визволила цілий народ від колоніального поневолення без будь-якої смертельної зброї, а тільки завдяки слову й вірі; про дитину-генія в музичному мистецтві; про національного самородка, що став кіноактором та режисером, творчістю якого захоплювався весь світ. Автор зосереджує увагу на дитинстві своїх героїв, зокрема на ключових епізодах біографії, які визначили їхню долю. Як правило, головні персонажі ще з дитинства обирають свій шлях: Ф. Шопен, А. Дюпен, І. Миколайчук. Майбутні генії долають перешкоди на своєму шляху, оскільки їхній вибір не завжди прихильно сприймається найближчим оточенням: батьками (І. Миколайчук), близькими родичами (Жорж Санд), середовищем, у якому вирости (Б. Лі, М. Ганді). Поруч із героями твору зображені батьки, а також учителі, без яких становлення таких визначних особистостей не відбулося б: майстер кунг-фу Іп Мен (у Б. Лі), учитель музики Войчех Живний (у Ф. Шопена).

В оповіданнях про життя видатних дітей соціально-історичний час і простір – це тло, на якому відбуваються події, пов’язані з головними героями. Проте автор підкреслює важливість місця і часу, оскільки герої мусять долати перешкоди або відступати перед ними: наприклад, М. Ганді повернувся на поневолену батьківщину, аби визволити її, а Шопен був змушений покинути вітчизну, оскільки вона була окупована ворогом. І. Миколайчук жив у такий час і в такій країні, де інакшість мислення і поведінки, що не вписувалися в ідеологічні схеми радянської імперії, нещадно каралися, тому й був в опозиції до системи, а врешті вона його й знищила. Жорж Санд, навпаки, випереджала час, тому Л. Воронина показує конфлікт саме в цьому контексті: Аврора Дюпен не сприймає суспільні і моральні норми своєї доби, тому й не може знайти спільну мову навіть з найближчими людьми: з черницями монастиря, в якому навчається; з матір’ю, яка нав’язує свою волю незалежній дівчині, з тогочасною консервативною аристократією. М. Ганді описано так, що він з’являється в потрібний час у

потрібному місці, аби виконати свою велику місію – визволити з-під колоніального рабства рідну Індію. Простір, описаний в оповіданнях, це мала батьківщина головного героя та місце (місто, країна), куди він переїжджає для досягнення своєї мрії: Париж (для навчання А. Дюпен), Лондон (М. Ганді – для здобуття освіти і професії), Париж (Ф. Шопен – в еміграцію і для подальшої кар'єри), Америка (Б. Лі – для акторської кар'єри), Чернівці (І. Миколайчук для навчання й опанування професії актора) тощо.

Автор вказує дати народження не тільки для інформації, а й для розуміння періоду, коли відбувалися події.

Стильові особливості цих творів найбільше виявляються в позасюжетних елементах, авторських відступах та діалогах. Особливості портретів дітей – у поєднанні зовнішніх і внутрішніх характерних ознак, які виявляють важливий чинник формування майбутнього генія: „Він ріс кволим та слабеньким, часто хворів і не міг, як інші діти, бігати і гратися у дворі. Можливо, тому молодий Мохандас дуже рано почав замислюватися над речами поважними й недитячими” (про М. Ганді) [1, с. 32]. „...мала Аврора успадкувала чудові, темні мов ніч, оксамитові очі своєї бабусі! [1, с. 58], „...у жилах юної Аврори текла шалена кров її предків. Вона не могла задовольнитися життям, де все було наперед визначене й незмінне. Дедалі частіше Аврора замислювалася над тим, що світ влаштовано несправедливо. Адже все в житті вирішують чоловіки!” (про Жорж Санд). [1, с. 65] Значну увагу автор зосереджує на образах батьків. Їм відводиться ключова роль у становленні особистості маленького генія: „романтична мама” Брюса Лі дуже хотіла, щоб син повернувся до Америки, де він народився; бабуся маленької Аврори Дюпен бажала, аби дівчинка здобула серйозну освіту і відповідне виховання в монастирі; батько й мати Федеріка Шопена, рано виявивши незвичайні здібності дитини, віддали навчатися музиці.

Отже, художні біографічні оповідання мають ознаки документалістики та малих епічних творів, а також особливості у виборі засобів, методів зображення й авторської позиції.

Дилогія М. Морозенко „Іван Сірко – великий характерник” [6], „Іван Сірко, славетний кошовий” [7] має риси історико-біографічних творів, оскільки в тексті поєднано історичний і біографічний жанри. У дилогії відображено історичну постать кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка на тлі подій, що відбувалися у XVII ст.: боротьби з турками і татарами, польською шляхтою, козацьких походів, історичних битв. Сюжет твору – це

події з життя Івана Половця (згодом Сірка), хронологічна розповідь від народження до смерті (і після смерті) героя. Дотримуючись основних відомостей про цю видатну особистість, автор домислює, вигадує неосновну подієву канву, тобто поєднує об'єктивне й суб'єктивне, авторське, бачення. Зовнішні і внутрішні події у творі зображені паралельно: автор не деталізує життєві перипетії свого персонажа, а навпаки, узагальнює те, що відбулося на певному відрізку життя, наголошує на змінах в духовному, фізичному розвитку головного героя. Увага до дволикості Сірка, розкриття його обраності відбувається протягом усього твору. Автор акцентує на знаковій, який є у немовляти, двоїстості його натури, нерозумінні до певного часу свого місця у цьому світі: „Він не міг не робити того, що було сильнішим за нього” [6, с. 104].

Система образів, в основному, складається з реальних (батько, мати, дружина, сини та дочки, Килина Морозиха, волхвиня Рода, козацькі характерники Вітрогон і Пугач) та історичних персонажів (згадуються князь Святослав, гетьмани Байда Вишневецький, П. Дорошенко, Б. Хмельницький, інші відомі козацькі ватажки: Т. Трясило, І. Сулима, Д. Гуня, П. Бут та ін.).

Історичний конфлікт у творі відображений через розповіді про турецько-татарські напади на українські землі, а також описи битв козаків з ворогом, походи під проводом Івана Сірка на Судак, Кафу, Тамань. Моральний конфлікт двох антагоністичних типів українців: лицарів-оборонців та зрадників-пристосуванців, простежується в образах Івана Сірка й Тараса Чорноплота.

Соціально-історичний хронотоп увиразнений за допомогою датування, згадок про історичних осіб, називання місцевостей, опису обставин, зображення побуту. Простір здебільшого зосереджується в козацькій слободі Мерефі та на Запорозькій Січі: Базавлуцькій, Чортотлицькій. Час у діалогі поділений на певні відрізки, які відіграють ключову роль у житті: 7 років дитинства, 7 років перебування у науці в характерників, 7 років життя на Січі та звитяжні переможні бої Сірка-характерника. Як слушно зауважує Н. Марченко, „...авторка художньо перетворює лінійний історичний проміжок життя реального Сірка на міфологічну Вічність і безкінечність буття його духу. Цьому служать і вставні новели-екскурси в часи Княжої Русі, і літописні звіти-оповіді про діяння Сірка-кошового, і приховані в тексті натяки щодо сучасності (скажімо, баба пупорізка, яка прийняла на свої руки Іванка, має прізвище „Морозиха”, як і авторка повісті; Іван Сірко родом із

Половців (пригадайте безсмертних „Вершників” Ю. Яновського) тощо)” [5].

Епічна розповідь від третьої особи часто переривається діалогами, полілогами, які за змістом різні: побутові, містичні, філософські, інтимні. За стильовими ознаками твір романтичний. Найбільше це виявляється в авторському мовленні: розповіді, описах, а також у мові персонажів. Певна картинність у зображенні головного героя зумовлена історичною віддаленістю та легендарністю постаті славетного кошового. Авторська розповідь густо пересипана приказками, прислів'ями, порівняльними зворотами: „Так повелося в українців: серце – у дітях, душа – у пісні, життя – у вишневих садках”, „Моя справа – гостра шабля й кінь”, „За воротами батько і наука, і закон”, „Сім років як один день”, „Козацькі ночі короткі, мов спалах”. У книзі багато афористичних висловів, що відображають суть характерництва, якому навчався в козацьких відунів та волхвині Роди Іван Сірко: „У кожного своя дорога”, „Усе неможливе – омана”, „Час зустрінися з минулим, щоб увійти у ворота майбутнього”.

Марія Морозенко створила образ героя-самітника, якому притаманна основна риса з лицарського кодексу честі: жити не для себе, а для Вітчизни, її захисту. Він з обраних, це як Промисел Божий, оскільки життя Івана Сірка підпорядковано загальній справі.

Перші два різновиди художньо-біографічних творів мають такі спільні риси: всебічне дослідження особистості головного героя; форму викладу (від третьої особи); сюжет являє собою хронологічну розповідь про життя видатної людини та художнє відтворення умов, у яких відбулося формування видатної особистості. Важливі описи елементів побуту, інтер'єру, звичаїв, одягу для достовірної передачі історичного відрізка описуваного часу.

Третій різновид – автобіографічні твори письменників для дітей. Тема цих творів – дитинство митця. Увібравши в себе основні риси біографічного жанру, власний художній життєпис художника слова має й відмінні риси. Це вищий рівень достовірності у викладі фактів, описів переживань, психологічного стану. Розповідь ведеться від першої особи. Прикметно, що автор не так акцентує на зовнішній дії, як досліджує внутрішню духовну сферу, відтворює свої дитячі почуття, враження, переживання, вже будучи дорослим.

У сучасній дитячій літературі небагато автобіографічних творів, адресованих дітям. Книга В. Рутківського „Потерчата” [8], означена автором як „Дитяча сповідь для дорослих, які так нічому й

не навчилися”, за жанровими рисами автобіографічна.

Такі твори можна віднести до мемуаристики. За О. Галичем [3], їм притаманна суб’єктивність, документальність, звернення до минулого, наявність двох часових планів, асоціативність, концептуальність, тобто образне втілення певного погляду на дійсність.

В. Рутківський вибудовує сюжет книги як розповідь (від першої особи) про дитячі роки, що припали на передвоєнний період та роки війни. Час означений конкретно, бо така подія зачепила не тільки чоловіків, що пішли воювати, жінок, старих людей, які були змушені жити на окупованих територіях, а й дітей, що були втягнуті у цей вир і намагалися вижити, пристосуватися і водночас не забути, що вони діти. Місце, де відбуваються події, теж чітко означені: села Пирого на Полтавщині, Хрестителеве на Київщині (тепер Черкащина) та місцевості, які довелося пройти і проїхати героям. Час і простір описаний через сприйняття дитини, але відтворений уже дорослою людиною, яка осмислила пережите. Композиційно твір ускладнений обрамленням: початок твору – наша сучасність, автор – письменник, який починає розповідь із зустрічі з їжачком: „Точнісінько такий їжак проживав у нас майже за сім десятиліть перед тим” [8, с. 6]. У творі й далі спостерігаємо авторські відступи – роздуми про пережите за асоціаціями або як висновки про той чи інший життєвий період. Книга Володимира Рутківського складається з оповідань, в яких відтворено епізод, що закарбувався в пам’яті своєю значущістю, неординарністю, емоційністю. Як правило, це завершена розповідь. Причому хронологія не переривається, оскільки всі оповіді пов’язані між собою персонажами, часом і простором. Дитяча пам’ять зафіксувала дуже багато дитячих і недитячих вражень, які наклали відбиток на життя автора.

Образи твору – це реальні люди: Володька, тато, мама, маленький брат Вікторик, бабуся Настя, пирогівські та хрестителівські друзі Володьки, дід Кирило та баба Христина, родичі, сусіди, односельчани, німці-окупанти, партизани – свої, тобто українські та червоні. Описані вони так, що мимоволі поділяєш на добрих і чесних та на підлих пристосуванців, здатних зрадити, використати, підставити, навіть знищити фізично. Автор наштовхує читача на висновки про те, що людей нічого не змінює: війна тільки увиразнила характерні риси дорослих і дітей. Степан Мусійович із його пристосованством і підлістю таким був і під час німецької окупації, тато Володимира, порядний і совісний, пішов

воювати і повернувся лише після перемоги, Левко Стеценків (український партизан, якого полонили енкаведисти і мали доставити живим у райвідділ) та дядько Федір (фронтвик, єфрейтор Радянської армії, котрий мав його супроводити), незважаючи на перебування по різні боки барикад, змогли порозумітися у драматичній ситуації, не нашкодивши один одному; воєнрук Бабич, лакей і вірнопідданий підлабузник, запобігав і вислужувався перед енкаведистами, здаючи односельчан.

Автор протиставляє світ дорослих і дітей, оскільки всі непорозуміння між ними відбуваються, на думку Володьки, через дорослих, бо вони навіть не пробують пізнавати дитячий світ. Щасливим винятком є батько, який говорить із сином, як з дорослим або як з таким, що скоро ним стане, і це дуже імпонує хлопцеві, викликає повагу не тільки до батька, а й до самого себе.

Рутківський поєднує реалістичний та гумористичний стилі письма, часто спостерігаємо романтичний погляд на реальні речі. Наприклад, життя в діда з бабою описано з висоти пережитого і прожитого, з делікатністю, вибачливими нотками, зокрема, коли йдеться про діда Кирила – консерватора і прихильника патріархальних цінностей. Образ діда постає зі сторінок повісті багатограним і неоднозначним: справедливий і жорстокий водночас, свідомий українець і працелюб, неабиякий господар, противник порушення усталених законів, що споконвіку існують у родинах українців (не міг простити доньці її вибір – поляка – для подружнього життя та ще й без вінчання), непримиренний ворог тих, хто спровокував голодомор на родючій українській землі, врешті, люблячий дід.

З гумором описано дитячі пригоди, хоча й відбувалися вони у воєнний час. Для мови твору характерна побутова та просторічна лексика, особливо в діалогах, монологів, полілогах: „сокоріли кури”, „глуха тетеря”, „ірод окаянный”, „пеньок безсердечний”, „якби то знаття”, „ой лишенько”, „якось воно буде”. У тексті багато емоційно забарвленої лексики, яка розкриває почуття та переживання персонажів. Наприклад: „Господи Боже мій, пожалій цих нещасних потерчаток”, „Ет, і звідкіля воно взялося на мою голову”, „Серце моє гупало так, ніби збиралося от-от вистрибнути з грудей”, „Ой мамо ріднесенька, ніжка зовсім не слухається”, „Неміч мене схопила, дитинко”, „Мабуть, до смерті мені бачитимуться оті його босі слідочки на снігу”. Автор вкладає в уста персонажів прислів'я та приказки: „Породу не приховаєш” „Грав у піджмурки

зі смертю”, „Вашиими б устами та мед пити”, „Яблучко від яблуньки недалеко закотилося”, „За всяку ціну”, „За грішних відповідають невинні”. За допомогою паремій персонажі висловлюють свої думки, увиразнюють позитивні й негативні почуття: захоплення, іронії, злості, гніву тощо. У такий спосіб твориться естетичний та емоційний колорит твору.

У цьому випадку можна говорити про біографію не тільки як жанр, а як текст, оскільки життя письменника, точніше, етап життя, дитинство, що мало би бути найщасливішим періодом, перетворилося на драму через дорослих, які затіяли це божевілля – війну. Художня майстерність автора виявилася в оригінальній композиційній будові, локальному подієвому сюжеті, індивідуалізованій мові персонажів та автора. Функція автобіографічних творів передусім естетична, а потім – інформаційна, на відміну від аналізованих вище текстів.

Отже, для проаналізованих творів сучасної дитячої прози біографічного жанру, найбільш характерне відтворення на основі задокументованих фактів і свідчень історії життя конкретної особи, яка зробила значний внесок у суспільно-історичній, культурно-мистецькій, науковій царині. Сюжет побудований на основі подій, які відбувалися в житті героя. Як правило, динаміка сюжетного розвитку пов'язана із формуванням особистості персонажа, життєвими випробуваннями, виявленням і розвитком здібностей, які визначили його подальшу долю. Авторська позиція найбільше виявляється в інтерпретації змальовуваних подій, їх логічному аналізі, моральній оцінці, емоційному освоєнні. Письменники враховують уподобання й запити потенційного читача. І це позначається, насамперед, на стилі творів. Специфіка його полягає в дозованості тематично різноманітних діалогів та авторського тексту, індивідуалізації мовлення персонажів, наявності історичних та реальних осіб. Описуючи елементи побуту, інтер'єру, звичаїв, одягу, автори враховують історичні реалії.

Таким чином, біографічна проза належить до літератури, яка виконує різні функції: інформаційну, естетичну, комунікативну й виховну відповідно до змісту, жанрової домінанти, специфіки зображуваного та з урахуванням віку читача.

Дослідження сучасної біографічної прози для дітей не вичерпується порушеними в цій статті проблемами. Перспективним видається з'ясування жанрово-стильових домінант текстів, що залишилися поза увагою, та жанротворчих аспектів індивідуального стилю.

1. *Воронина Л.* Леся Воронина про Брюса Лі, Махатму Ганді, Жорж Санд, Фридеріка Шопена, Івана Миколайчука / Леся Воронина. – К. : Грані-Т, 2010. – 128 с.
2. *Гаврош О.* Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини у світі. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2013. – 191 с.
3. *Галич О. А.* Fiction і non Fiction в літературі: проблеми теорії та історії : монографія / Галич О. А. – Луганськ : СПД Резніков В.С., 2013. – 368 с.
4. Літературознавча енциклопедія : в 2 т. / автор-укладач Ю. І. Ковалів. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2007. – Т. 1. – 608 с.
5. *Марченко Н.* Морозенко Марія. „Іван Сірко...” [Електронний ресурс] / Н. Марченко, А. Десятко // Ключ. – Режим доступу : <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/210>.
6. *Морозенко М.* Іван Сірко – великий характерник. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2007. – 165 с.
7. *Морозенко М.* Іван Сірко, славетний кошовий – Львів : Вид-во Старого Лева, 2013. – 266 с.
8. *Рутківський В.* Потерчата. Дитяча сповідь для дорослих, які так нічому й не навчилися / В. Рутківський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 256 с.
9. *Соболевская О. В.* Биография / О. В. Соболевская // Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина. – М. : НПК „Интелвак”, 2001. – С. 90–92.

ЖАНРОВО-СТИЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОЙ БИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ

Лилия Николаевна Овдийчук

lilia_regi@ukr.net

Кандидат педагогических наук, доцент, заместитель декана

Кафедра украинского языка и методик преподавания

Историко-филологический факультет

Международный экономико-гуманитарный университет

имени академика Степана Демьянчука

Ул. акад. С. Демьянчука, 4, 33000, г. Ровно, Украина

Аннотация. Раскрыта специфика биографического и автобиографического жанров, проанализированы тексты современной биографической прозы для детей: А. Гавроша: „Невероятные приключения Ивана Силы, самого сильного человека в мире”, Л. Ворониной „Леся Воронина о Брюсе Ли, Махатме Ганди, Жорж Санд, Фредерике Шопене, Иване Николайчуке”, диалогия М. Морозенко „Иван Сирко – большой колдун”, „Иван Сирко, славный кошевой”. Выделены следующие разновидности: художественная биография о выдающихся личностях; историко-биографические произведения: повести и рассказы; автобиографические произведения писателей. По тематике биографические произведения,

адресованные детям, делятся на биографии о чрезвычайных людях (Иван Сила), выдающихся деятелей эпохи, которые являются представителями разных стран (французская писательница Жорж Санд, польский композитор Ф. Шопен), известных деятелей украинской нации (кошевой атаман Иван Сирко, режиссер, актер И. Миколайчук, писатель В. Рутковский). Исследованы жанрово-стилевые особенности указанных произведений.

Ключевые слова: художественная биография, автобиография, историко-биографическая проза, хронотоп, А. Гаврош, М. Морозенко, Л. Воронина, В. Рутковский.

GENRE AND STYLISTIC SPECIFICS OF THE MODERN BIOGRAPHIC PROSE FOR CHILDREN

Lilia Ovdijchuk

*Department of the Ukrainian language and Teaching methods
International University of Economics and Humanities named after Academician
Stepan Demianchuk
Academician Stepan Demianchuk St, 4, 33000, Rivne, Ukraine*

Abstract. The article deals with the specific character of the biographic and autobiographic genres on the theoretical basis of national and foreign scientists' works, such as: O. Halych, Y. Kovaliv, O. Sobolevska, L. Strecha, M. Syrotyuk, I. Xodorkivs'kyj. In recent decades a lot of authors addressed to the teenagers appeared. These texts have novelized biography features: novelettes of O. Gavrosh, M. Morozenko, V. Rutkivs'kyj and stories of I. Andrusyak, L. Voronyna, N. Voskresens'ka, L. Denysenko, B. Zholdak, O. Il'chenko, A. Kokotyuxa, A. Krachkovs'ka, L. Deresh, I. Rozdobud'ko, M. Pavlenko, S. Procyuk. The author has analyzed the texts of O. Gavrosh: "Incredible adventures of Ivan Syla, the strongest man in the world", L. Voronyna "Lesya Voronyna about Bruce Lee, Mahatma Gandhi, George Sand, Frederic Chopin, Ivan Mykolajchuk", dilogy of M. Morozenko "Ivan Sirko is a great man of character", "Ivan Sirko, a famous Cossack ataman" and autobiographic novelette "Unchristened infants' spirits" of V. Rutkivs'kyj. Consequently, the author distinguished such varieties as: novelized biography about famous people; historical and biographical novelettes, historical and biographical stories about famous children's lives and autobiographic writings. The texts are divided into biographies about extraordinary people (Ivan Syla), outstanding leaders of the epoch, which are representatives of different cultures (Gandhi's guru from India, French writer George Sand, Polish composer F. Chopin, American actor and Master in kung fu B. Lee), prominent Ukrainian leaders (ataman Ivan Sirko, a film director and actor Ivan Mykolajchuk, a writer V. Rutkivskyj). As a result we have found out some genre and stylistic specifics of the mentioned above writings. The author's position is mostly occurred in life events interpretation, their moral appraisal, emotional perception. Dynamics of the events' development is connected with the character formation, the trials of life,

skills' development, which determined its further destiny. There are thematically diverse dialogues, individualization of the characters' language, "presence" of the historical and real people. The authors take into account historical realities, describing everyday life, interior, traditions and clothes. Research of the modern biographic prose for children is not completed in this article. Genre and stylistic dominant's determination of the texts which remained without consideration and genre aspects of individual style is challenging.

Key words: novelized biography, autobiography, historical and biographical prose, plot, chronotope, O. Gavrosh, M. Morozenko, L. Voronyna, V. Rutkivs'kyj.

References

1. Voronyna L. *Lesia Voronyna pro Briusa Li, Makhatmu Handi, Zhorzh Sand, Fryderika Shopena, Ivana Mykolachuka* [Lesya Voronyna about Bruce Lee, Mahatma Gandhi, George Sand, Frederic Chopin, Ivan Mykolajchuk]. Kyiv, 2010, 128 p. (in Ukrainian).
2. Havrosh O. *Neimovirni pryhody Ivana Syly, naiduzhchoi liudyny u sviti* [Incredible adventures of Ivan Syla, the strongest man in the world]. Lviv, 2013, 191 p. (in Ukrainian).
3. Halych A. O. *Fiction i non fiction v literaturi: probemy teorii ta istorii* [Fiction i non fiction in literature: problems of theory and history]. Luhansk, 2013. 386 p. (in Ukrainian).
4. *Literaturoznavcha entsyklopediia* [Literary encyclopedia]. Kyiv, 2007, vol. 1, 608 p. (in Ukrainian).
5. Marchenko N., Desiatko A. *Morozenko Mariia. "Ivan Sirko..."* [Morozenko Mariya. "Ivan Sirko..."]. Available at: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/210> (accessed 14 november 2014). (in Ukrainian).
6. Morozenko M. *Ivan Sirko – velykyi kharakternyk* [Ivan Sirko is a great man of character]. Lviv, 2007, 165 p. (in Ukrainian).
7. Morozenko M. *Ivan Sirko, slavetnyi koshovyi* [Ivan Sirko, a famous Cossack ataman]. Lviv, 2013, 266 p. (in Ukrainian).
8. Rutkivs'kyi V. *Poterchata. Dytiacha spovid' dlia doroslykh, iaki tak nichomu i ne navchylysia* [Unchristened infants' spirits. Children's confesiion for the adults, who learnt nothing]. Ternopil, 2013, 256 p. (in Ukrainian).
9. Sobolevskaia O. V. *Biografiia* [Biography]. *Literaturnaia entsiklopediia terminov i poniatii*. Moscow, 2001, pp. 90–92. (in Russian).

Suggested citation

Ovdijchuk L. Zhanrovo-styl'ovi osoblyvosti suchasnoi bihrafichnoi prozy dlia ditei [Genre and Stylistic Specifics of the Modern Biographic Prose for Children]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2014, no. 90, pp. 156–169. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 20.11.2014 р.